

Vormend onderwijzen

Henriëke Hoogendijk-van Dam

Dit materiaal is onderdeel van de kennisbank van het onderzoekscentrum van Driestar educatief.

Samenvatting	In dit exploratieve onderzoek is via 21 focusgroepinterviews met docenten, ouders en leerlingen kennis opgedaan over de praktijk van het vormend onderwijzen op de scholen voor reformatorisch voortgezet onderwijs.
Bronvermelding	Hoogendijk-van Dam, H. (maart 2018). Samenvatting van het onderzoek Vormend Onderwijzen. Driestar educatief – Gouda.
Thema	Persoonsvorming
Plaatsingsdatum	December 2017
Gerelateerde artikelen	-
Trefwoorden	Vormen, vormingsproces, exploratie, exploratieruimte, identificatiefiguur, prestatiedruk

Samenvatting van het onderzoek *Vormend Onderwijzen*

In dit exploratieve onderzoek is via 21 focusgroepinterviews met docenten, ouders en leerlingen kennis opgedaan over de praktijk van het vormend onderwijzen op de scholen voor reformatorisch voortgezet onderwijs. De volgende hoofdvraag stond hierbij centraal: *Hoe ervaren docenten, ouders en leerlingen het vormend onderwijs dat wordt gegeven op de reformatorische school voor voortgezet onderwijs waaraan zij verbonden zijn?* De bevindingen uit dit onderzoek zijn in tien punten samen te vatten:

- Docenten geven aan leerlingen vooral te vormen door in gesprek te gaan en in te zetten op een goede pedagogische relatie. Het is positief dat de docenten zich zo bewust zijn van het belang van deze relatie, omdat dit een basis vormt voor vorming in de klas. De leerlingen rapporteren ook veel voorbeelden waarin de docent een cruciale vormende rol heeft.
- Docenten spreken in het kader van het vormen van leerlingen vooral over hoe *zij* vormend bezig zijn in hun schoolpraktijk, in veel minder situaties over het *faciliteren* van momenten waarop de leerlingen nadenken over of oefenen met situaties en waarden.
- De docenten rapporteren vooral vormingsmomenten binnen de lessen die losstaat van de vakinhoud. Zij lijken minder oog te hebben voor het vormende aspect in de vakinhouden en voor het feit dat zij op elk zichtbaar moment een voorbeeldfiguur zijn voor de leerlingen.
- Docenten erkennen het belang van het geven van vormend onderwijs en kunnen veel praktijkvoorbeelden noemen. Tegelijkertijd ervaren zij handelingsverlegenheid op dit gebied en is er onenigheid binnen het team over het waarom en het hoe van het vormen.
- Docenten willen zelf gevormd worden in vormend onderwijzen. Zij willen meer bezinning, intervisie en toerusting rond het waarom en het hoe van het vormen. Ook willen zij geïnspireerd raken door voorbeelden van andere docenten en scholen.
- Leerlingen vragen om meer praktijkoefeningen en ervaringsleren om waarden en situaties eigen te maken. Ook vragen zij de docenten om meer ruimte voor hun eigen meningsvorming.
- Leerlingen vragen aan de school om meer toerusting in het staan als christen in de maatschappij. De maatschappelijke vorming blijft achter op de identiteitsgebonden vorming, ervaren de leerlingen.
- Ouders en leerlingen doen de aanbeveling dat docenten meer consistentie laten zien in het naleven van de identiteit en regels van de school. De docent heeft de identiteit van de school ondertekend en moet die daarom ook uitleven, ongeacht wat de docent er zelf van vindt.
- Ouders en leerlingen ervaren tekorten van de school als het gaat om seksuele vorming en mediavorming. Leerlingen vragen daarnaast expliciet aandacht voor beter taalgebruik van de leerlingen.
- Ouders hebben meer behoefte aan interactie met de school over het vormend onderwijs, zodat zij de vorming van de school thuis kunnen bekrachtigen

Gespiegeld aan de theorie

Als de uitkomsten van het huidige onderzoek op metaniveau gelezen worden, vertellen zij welke keuzes er op de reformatorische voortgezet onderwijs scholen worden gemaakt rond het vormend onderwijzen.

1. Hoe verhouden zich de rol van de docent en de rol van de leerling in het vormingsproces binnen de reformatorische voortgezet onderwijs scholen?

Er ligt grote nadruk op de rol van de docent, terwijl er minder oog is voor de rol van de leerling. In het onderzoek gaven de docenten vooral voorbeelden van vormingsmomenten waarin zijzelf een belangrijke rol hadden als vormend onderwijzer of identificatiefiguur. De leerlingen zelf noemden ook

voornamelijk vormingsmomenten waarbij de docent een belangrijke rol had. In het christelijk onderwijs is deze docentrol altijd groot geweest, gezien de Bijbelse opdracht om kinderen lessen uit Gods Woord mee te geven en in te prenten. Tegelijkertijd leert de pedagogiek hoe belangrijk het is dat de leerling zelf verantwoordelijkheden krijgt in het vormingsproces, om te komen tot een internalisatie van waarden en gedrag. Daarom is het belangrijk dat leerlingen van het reformatorisch voortgezet onderwijs een nadrukkelijke rol krijgen in hun eigen vorming.

2. Biedt de docent binnen de reformatorisch voortgezet onderwijs scholen genoeg exploratieruimte aan de leerling?

De exploratieruimte is aanwezig binnen een deel van de lessen, maar kan zeker nog vergroot worden.

Binnen het onderzoek noemden docenten, ouders en leerlingen voorbeelden van momenten waarop de leerlingen bewust ruimte kregen om situaties en waarden te ervaren en te oefenen. Toch blijft de vraag overeind hoe groot deze ruimte is in het dagelijks onderwijs. De leerlingen gaven meerdere keren aan zich te storen aan docenten die de eigen waarden wilden opleggen aan de leerlingen. Docenten gaven aan dat het hierbij soms ging om Gods normen en waarden, die uiteindelijk absoluut gezag hebben. Omdat de leerlingen in de aanbevelingen voor de school echter vragen om meer praktijkoefeningen en ervaringsleren, lijkt het erop dat de oefenruimte van leerlingen binnen de reformatorische voortgezet onderwijs scholen nog wel vergroot kan worden.

3. Hoe krijgt het zijn van een identificatiefiguur gestalte binnen de reformatorische voortgezet onderwijs scholen?

Veel docenten zijn zich bewust van het zijn van een identificatiefiguur binnen het klaslokaal maar niet daarbuiten. Veel deelnemende docenten aan het onderzoek gaven aan zich bewust te zijn van hun taak om een identificatiefiguur te zijn voor leerlingen. Tegelijkertijd werden er juist over dit punt veel ervaringen van misvorming gerapporteerd door leerlingen en ouders. Het ging dan om docenten die een vorming meegaven die haaks staat op de Bijbel en de normen en waarden van de school. In sommige gevallen betrof dit privékeuzes van de docent of zichtbaar mediagebruik. Dit lijkt erop te wijzen dat de docenten zichzelf niet op elk moment van de dag als identificatiefiguur voor hun leerlingen zien. Maar als het gaat over de docent, zijn leerlingen altijd wakker.

4. Is binnen de reformatorische voortgezet onderwijs scholen duidelijk waar precies aan gewerkt wordt als het gaat om de vorming van leerlingen?

Binnen de scholen is geen eenduidige omschrijving van 'de vorming van de leerlingen', maar is wel op allerlei plaatsen aandacht voor vormend onderwijs. Het is te waarderen dat reformatorische voortgezet onderwijs scholen het thema 'vorming' bewust overdenken. Tegelijk ervaren de docenten hierbij nog moeilijkheden. Niet alle docenten voelen een vormingsopdracht voor zichzelf en dat leidt tot de vraag: wie is hier uiteindelijk voor verantwoordelijk? Ook leven er vragen over het 'hoe' van het vormen. Daarnaast is de vorming veelal nog geen duidelijke en doorgaande lijn binnen de schooljaren. Ten slotte is niet duidelijk wat er precies met 'vorming' wordt bedoeld in de scholen: sommige docenten spreken over specifieke thema's als seksualiteit en mediawijsheid, anderen geven aan dat er op elk moment van de dag te vormen is. Het is belangrijk om hier meer duidelijkheid in te krijgen.

5. Welke rol speelt de toenemende prestatiedruk ten opzichte van de vorming van de leerling op de reformatorische voortgezet onderwijs scholen?

Uit het onderzoek wordt niet duidelijk of de prestatiedruk invloed heeft op de vorming van leerlingen. Wel is het belangrijk om te realiseren dat het nalaten van vorming ook vorming is. De docenten zelf geven niet aan dat zij frictie ervaren tussen het behalen van de onderwijsdoelen enerzijds en de vormingsopdracht anderzijds. Wel noemden enkele leerlingen dat ze ervaren dat docenten wel kunnen vormen, maar dat ze het belangrijker vinden om de les af te maken. Uit het huidige onderzoek wordt niet duidelijk in hoeverre dit spanningsveld speelt op de scholen. Wel is het belangrijk dat docenten

zich realiseren dat zij op elk moment van de dag een vormende uitstraling hebben. Ook in vorming die zij nalaten vormen zij; leerlingen leggen nagelaten vorming uit als dat de docent het thema niet belangrijk genoeg vond om te behandelen in de klas.

Aanbevelingen voor de praktijk

Vanuit de resultaten van het onderzoek en de beantwoording van de vijf theoretische vragen wordt een denkrichting helder voor de praktijk van het vormend onderwijs. Uitgangspunt hierbij is de bevinding dat de scholen op allerlei manieren werken aan de vorming van jongeren en dat zij aangeven het thema vorming een kernpunt te vinden van hun onderwijs.

1. De vorming zien we als een kernpunt van het onderwijs, maar wat verstaan we er precies onder? Uit het onderzoeksrapport blijkt de ideeën over vorming onder docenten tamelijk uiteen lopen en soms ongericht zijn. **Helderheid over de inhoud van het begrip voor het reformatorisch onderwijs** helpt richting beleid én praktijk.
2. Er wordt in de school veel gewerkt aan de vorming van jongeren, maar **zijn alle docenten zich daadwerkelijk bewust van hun vormende taak** op elk moment dat zij (online) in beeld zijn bij jongeren? Docenten geven zelf aan gevormd te willen worden in het vormen. Werkplaatsen of leergemeenschappen rond christelijk leraarschap hebben in dit kader positieve ervaringen opgeleverd. Opnieuw gaat het hierbij om een relevantie voor het *hele* team.
3. Docenten vragen **meer handvaten voor het 'hoe' van het vormen**. Het ideaal hierbij is dat zij met alle vormende situaties omgaan vanuit een zelfde, duidelijke christelijke zienswijze. De docenten zelf suggereerden meer uitwisseling van casussen en praktijken rond vormingssituaties om dit te bereiken. Dit kan zowel binnen de eigen school alsook in samenwerking tussen de scholen van het reformatorische voortgezet onderwijs. In het laatste geval zou gedacht kunnen worden aan een uitbreiding van de cursus Godsdienstige en Pedagogische Vorming, gericht op de docenten die al langer in het onderwijs werkzaam zijn.

Bovenstaande punten vormen een basis voor vormend onderwijzen. Vanuit deze basis kan de vorming in de klas op twee punten een verdieping krijgen:

- A. **De vorming vanuit het specifieke vak**. Welke bijdrage levert het vak aan de vorming van jongeren? Denk hierbij aan beroepshoudingen, vakinhouden en thema's als mensbeeld, maatschappijvisie, schepping en evolutie of euthanasie en abortus.
- B. **De vorming in specifieke thema's die buiten de bestaande vakken vallen**. Om deze vakken goed te kunnen dragen is een ambassadeur, een eigenaar van het thema nodig binnen het team. Welke (hedendaagse) situaties vragen om toerusting vanuit christelijk perspectief? Mediavorming en seksuele vorming (van het onderhouden van relaties tot het weerbaar staan) zijn twee voorbeelden van deze thema's.

Voor deze verdieping in de klas vragen ouders en leerlingen aandacht voor het volgende:

- Meer communicatie over de vorming binnen de school om vormingsmomenten thuis te kunnen voortzetten (ouders)
- Actief eigenaarschap van het eigen vormingsproces bij leerlingen (leerlingen)
- Het oefenen en ervaringen opdoen met situaties in de maatschappij waarbij de eigen christelijke waarden schuren met die van de samenleving (leerlingen)

De uitkomsten van het onderzoek, samengepakt in een denkrichting in dit hoofdstuk, kunnen aangrijpingspunten zijn om het vormend onderwijs binnen de school opnieuw onder de aandacht te brengen en door te ontwikkelen.